

ตาจ้ำ เป็นตำแหน่งของผู้ประกอบพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้านายโดยตรง โดยคัดเลือกเฉพาะผู้ชายเพียงคนเดียวในหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ โดยจะมีผู้ช่วยคนหนึ่ง เรียกว่า ตาจ่า ตาจ้ำเป็นตัวแทนของชาวบ้านในการทำพิธีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้านาย และเป็นผู้สื่อสารโดยตรงกับผีเจ้านาย การเลี้ยงประจำปีที่ศาลเจ้านายในช่วงเดือน 6 หรือการเพาะปลูกต่าง ๆ ที่ออกผลแล้วจะต้องให้ผีเจ้านายกินก่อนคือ พิธีข้าวเม่าข้าวซาง ฯลฯ ตาจ้ำจะเป็นผู้ลือกับผีเจ้านายโดยตรง มีผู้ที่เคยเป็นตาจ้ำตาจ่าเดิมหรือผู้อาวุโสคอยช่วยแนะนำ และเป็นผู้รวบรวมค่าใช้จ่ายจากบ้านแต่ละบ้านเพื่อการเตรียมสิ่งของในพิธีกรรม พิธีกรรมเริ่มที่บ้านของตาจ้ำก่อนที่จะไปยังศาลเจ้านาย ตาจ้ำมีหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านในการแก้บนไว้กับศาลเจ้านายก็จะแก้บนในวันเดียวกันนี้ หรือพิธีที่เกี่ยวข้องกับการขอขมาจากการกระทำให้เกิดเจ็บป่วยโดยผีเจ้านายหรือละเมิดกฎของหมู่บ้าน ตาจ้ำจะมีถุงย่ามซึ่งจะใส่หมอน เบาะ และอาจจะมีผ้าปู (ที่นอน) สิ่งของเหล่านี้จะเป็นสีขาว ซึ่งตาจ้ำเป็นคนดูแลรักษา หากเปลี่ยนตาจ้ำใหม่ก็จะให้สิ่งเหล่านี้ไปรักษาต่อ สิ่งของเหล่านี้จะถูกใช้ในพิธีที่เกี่ยวข้องกับศาลเจ้านาย เช่น ในพิธีปิดบ้าน หรือพิธีแก้บน

ตาจ่า เป็นผู้ช่วยตาจ้ำในการประกอบพิธี โดยคัดเลือกเฉพาะผู้ชายเช่นเดียวกับตาจ้ำ

การคัดเลือกตาจ้ำตาจ่าใหม่เพราะว่าตาจ้ำตาจ่าคนเดิมมีอายุมาก หรือเสียชีวิต การคัดเลือกจะเลือกตาจ้ำและตาจ่าเพียงตำแหน่งละคนเท่านั้นในหมู่บ้านหนึ่ง โดยเลือกจากคนในหมู่บ้านที่เป็นชายมีอายุ โดยตำแหน่งนี้จะไม่มีการสืบทอดในทางสายตระกูล การคัดเลือกนั้นจะมีในวันเลี้ยงเจ้านายประจำปี โดยในวันที่เลี้ยงผีเจ้านายถ้าหากจะมีการคัดเลือกตาจ้ำตาจ่าก็จะมีการจัดข้าวสารเพื่อถามความพอใจหรือการยินยอมจากผีเจ้านาย เมื่อได้แล้วก็จะไปทำพิธีที่บ้านของตาจ้ำคนใหม่ ในวันเลี้ยงผีเจ้านาย ชาวบ้านจะผูกข้อมือตาจ้ำและตาจ่า หรือในวันสงกรานต์ก็จะมีการรดน้ำตาจ้ำตาจ่าและผู้อาวุโสของหมู่บ้าน

คองเขย

อวาระหะ วีระโท สีสมังคละมวงคล พุทธศักราชได้ 25... ย้งพ่อนาย ก
 แม่นาย ก ได้นำลูกชายเข้ามาสู่ อยู่หาพ่อแม่ลุงตา มาทีหนึ่งก็ขอ สองทีก็ขอ สามทีก็ขอร้องก็
 ว่าแล้วแต่ตามบุญ เป็นเงินกาอยู่..(จำนวนเงิน)..บาท ค้างอยู่..(จำนวนเงิน)..บาท
 สักตึกกรรมผู้ชาย มีพ่อทิด ก พ่อทิด ข สักตึกกรรมผู้หญิงมีแม่ นางหรือนางสาว ค และ ง

ข้อ 1 เขยเข้ามาสู่อยู่หา พ่อแม่ลุงตา แข่งทำพนา ขาทำ เล้าข้าว (แข่งทำคันทนา
 ขาทำยุ่งข้าว)

ข้อ 2 กินขึ้นอย่าแนบจวนคา กินปลาอย่าแนบจามยา ไปค้าให้มาสู่เรือนกัน
 (สอนให้ เป็นคนไม่ตระหนี่กับพ่อตาแม่ยาย มีเนื้อไม้ไซแนบไว้ที่ใต้หลังคาบ้าน)

ข้อ 3 เขยไปค้า (ขาย) ถึง 3 เดือน หมูมาไม่มา ขอฟากไม่มีมา คองผัวเมียให้
 ลิกแล้วแก้กัน

ข้อ 4 อย่าจับแขนแม่ยาย อย่าบายแขนน้องน้ำ ผิดจะไหมตามคองเขย

ข้อ 5 อย่าคำหัวให้กินฟู อย่างจกรูให้แขนสั้น (อย่าขว้างแหกนโต้งจะไม่ได้ปลา
 ล้วงเข้าไปในรูให้สุดแขน)

ข้อ 6 ค่าน้ำนม 40 บาท ค่าลุงตา 2 บาท

นาย จ จ้างข้าพเจ้าเขียนเป็นตัวอักษรอยู่ (จำนวนบรรทัด) 13 บรรทัด

การตัดผ้า

ออกคำ 1	ตัด เสื้อผ้า	คนรักดี
" 2, 3		อยู่เย็นใจ
" 4		ได้ข้าวของ
" 5		ได้วัวควายข้างม้า
" 6		จักตาย
" 7		มีลาภ
" 8		อ่อนใจ
" 9		จักตายแล
" 10		จักได้เจ็บ
" 11		คนรัก

ออกคำ 12	มีลาก
" 13	ฉิบหาย
" 14	จกตายแล
แรม 1 คำ - 6 คำ	ตัดเสื่อจกตาย ไฟไหม้เสีย
แรม 7 คำ - 10 คำ	จกมีลาก มีอายุยืน ลูกชาย ช่างม้าเงินคำ อยู่เย็นใจ
แรม 11 คำ	เสียของ
แรม 12 คำ	สาบสูญ
แรม 13 คำ	เสียของอันพึงใจ
แรม 14 คำ	มีลูกหลายผู้พึงใจ
แรม 15 คำ	เป็นทุกข์ บ่ดีแล
วันนุ่งผ้าใหม่	
ออก 1 คำ	นุ่งผ้าใหม่ เลื่อใหม่ เป็นความ
ออก 2 คำ	มีลาก
ออก 3 คำ	ได้ช่างม้า
ออก 4 คำ	เป็นความ
ออก 5 คำ	ได้ เป็นทานพญาใหญ่
ออก 6 คำ	เป็นพยาธิ
ออก 7 คำ	ท่านรักเรา
ออก 8 คำ	เสียของ
ออก 9 คำ	ผิดท่าน
ออก 10 คำ	ไข้เจ็บ
ออก 11 คำ	ร้อนใจ
ออก 12 คำ	เย็นใจ
ออก 13 คำ	บ่ดี
ออก 14 คำ	เสียของ

ออก 15 คำ	เย็นใจ
แรม 1 คำ	เสียผ้าใหม่เป็นความ
แรม 2-4 คำ	ได้ช้างม้าวัวควาย
แรม 5-6 คำ	ไฟจักใหม่
แรม 7-9 คำ	อยู่เย็นใจ
แรม 10 คำ	เผ่ามาถึง ได้ช้างม้าวัวควาย แก้วแหวนดี

ฤกษ์เดินทางตามวัน

อาทิตย์	เอาน้ำตบหัวแล้วจึงไป	เนื่อน้อยราชสีห์ไม่พอกิน
จันทร์	นอนน้อยนิ่งแล้วจึงไป	เคียดแฝง
อังคาร	ตุงข้าวแล้วจึงไป	หนูแพ่แมว
พุธ	กินข้าว 3 คำแล้วจึงไป	วันนาคแพ่ครุฑ
พฤหัสบดี	ปิดเบาะหมดแล้วจึงไป	ทรพีแพ่พ่อ
ศุกร์	นอนน้อยนิ่งแล้วจึงไป	ช้างแพ่ราชสีห์
เสาร์	ตบขา 10 ทีแล้วจึงไป	อสูรแพ่พญาอินทร์

แปลง	เรือนให้ดินสูงทางทิศ	อากาศ	เนย์	โชคใหญ่
"	"	เหนือ		ข้าวขอ เงินคำ
"	"	หฺรดี		ไม่ดี
"	"	อีสาน		จะพินาศฉิบหาย
"	"	ปัจฉิม		เจ้า เรือนไม่ดี
"	"	ทักษิณ		ดีมาก
"	"	หฺรดี		อยู่จำ เรือนใจดี